

Es anys de la transició espanyola són plens de frases cèlebres, algunes més afortunades que d'altres. Entre les menys, sens dubte, hi figura la que va pronunciar el maig de 1981 l'aleshores ministre de Sanitat de la UCD, Jesús Sancho Rof: *"El bichito que produce el mal es tan pequeño que si se cae de esta mesa se mata"*, va dir, davant les càmeres de la televisió, tot intentant, desesperadament, calmar la població per l'alarma social que s'aproximava. Això no obstant, en sentir aquelles paraules, la gent que encara no s'havia espantat per l'anunci de la mort de desenes de persones com a conseqüència d'una estranya malaltia, degueren perdre definitivament tota la confiança en la sanitat pública. Vint-i-cinc anys després, amb un balanç de més de 1.000 morts i 25.000 afectats, molts dels dubtes que va generar aquella tragèdia encara no han quedat del tot resolts i, el que és més greu, la majoria de la població recorda amb desconfiança aquest episodi; un escàndol que molts han qualificat d'un dels enganys més greus de la transició.

La síndrome del 'bichito'

Aquesta setmana s'acompleixen vint-i-cinc anys de la primera mort per l'anomenada síndrome tòxica. L'explicació oficial d'aquesta intoxicació, sustentada amb una resolució judicial, no va acabar mai de convèncer tothom.

Torrejón de Ardoz, hora zero. L'afar de l'anomenada síndrome tòxica o de l'oli de colza va començar l'1 de maig del 1981. Aquell dia, un nen de vuit anys, Jaime Vaquero, va morir a Torrejón de Ardoz, prop de Madrid, mentre el traslladaven en ambulància a un hospital. Al llarg de les setmanes següents centenars de persones van ser ingressades en diferents centres hospitalaris i en diverses ciutats amb uns símptomes idèntics als del nen: dificultats respiratòries, vòmits, febre, dolors

musculars... Les autoritats sanitàries feren responsable de tot plegat a una "pneumònia atípica", sense explicar les causes ni aclarir-ne gaire cosa més.

Tanmateix, ja des de bon principi, el sotsdirector de l'Hospital del Rey de Madrid, el doctor Antonio Muro, va descartar la possibilitat que fos un problema respiratori i es va decantar per la hipòtesi del contagi alimentari. A partir d'aquest moment tot es va començar a complicar, fins al punt que, uns dies després, el doctor Muro va ser destituït i

Societat | Oli de colza

apartat de la investigació. Aquest fet va motivar que comencessin a sorgir tot tipus d'especulacions sobre l'origen de la malaltia i la sospita que el Govern espanyol volia amagar alguna cosa. Finalment, el dia 10 de juny del 1981 una informació donada per Televisió Espanyola assenyalava com a causa de totes les morts, que no paraven de créixer, una intoxicació provocada per la ingestió d'oli adulterat; una versió que, deu dies després, el Ministeri de Sanitat concretava apuntant cap a l'oli de colza desnaturalitzat per a ús industrial. L'estat, doncs, acusava de les morts una sèrie d'empresaris del sector alimentari.

Altres hipòtesis. Fos com fos, alguns especialistes van continuar discrepant de la versió oficial i van aportar altres explicacions. Fins ara, la hipòtesi extraoficial més estesa per explicar la síndrome tòxica la va donar Antonio Muro, que, de manera molt sospitosa segons alguns, va morir de càncer l'any 1985. Muro sostenia que la causa de la malaltia era un plaguicida, compost per organofosfo-

rats, que havia estat utilitzat en una plantació de tomàquets a Almeria i que havien entrat a la cadena alimentària a través de la venda en mercats al carrer. Un reportatge publicat per la revista *Cambio 16*, el desembre del 1984, on s'explicava que el plaguicida, anomenat Namacur, era produït per Bayer, va provocar la denúncia d'aquesta multinacional. La revista, després d'un acord extrajudicial, va rectificar. Tot i que Bayer va voler argumentar que el Namacur no podia ser la causa de la intoxicació, el fet és que aquest producte havia estat prohibit en molts països. El més sorprenent, però, és que segons Fuentox, una de les associacions d'afectats per la síndrome tòxica, l'empresa Bayer, tot i declinar qualsevol responsabilitat, va donar ajuts a les persones perjudicades.

En relació amb els organofosforats, val a dir també que ja el 1979 la premsa havia donat la notícia de la mort, amb uns símptomes semblants als de la síndrome tòxica, d'un sergent destinat a la base de Torrejón de Ardoz. Com que en aquelles dates van morir també alguns

soldats americans, la hipòtesi alternativa que es va donar apuntava com a causa de les morts a un accident en la manipulació d'algun tipus d'arma química. En aquell moment, segons algunes investigacions periodístiques, l'exèrcit dels Estats Units utilitzava gasos tòxics fabricats per Bayer. Per totes aquestes raons algunes veus van assenyalar la possibilitat que l'exèrcit americà hagués experimentat amb armes químiques.

L'OTAN i la CEE. Aquells que al llarg dels anys han defensat la hipòtesi de la contaminació química argumenten que la versió oficial donada pel Govern espanyol i que apuntava cap a l'oli de colza tenia dues motivacions. La primera és que, davant la possibilitat que l'estat espanyol entrés al mercat comú europeu, la CEE, el Govern havia volgut evitar donar una mala imatge del sector agrícola espanyol i, per tant, havia volgut amagar la qüestió dels tomàquets contaminats. Al cap i a la fi, l'oli adulterat que el Govern assenyalava com a causant, tot i que s'havia manipulat en territori espanyol, era d'importació.

La segona de les motivacions estava relacionada amb l'entrada d'Espanya a l'OTAN, una discussió que també centrava el debat polític en aquelles dates. Segons aquesta versió, la confirmació que un accident en la manipulació de gasos tòxics a la base militar americana de Torrejón de Ardoz havia provocat totes les morts havia estat molt negativa perquè l'opinió pública veiés amb bons ulls la incorporació a l'OTAN.

Judici i resolució. Fos com fos, el judici del cas de la síndrome tòxica va voler mostrar que les veus dissonants anaven equivocades. L'abril del 1992, una sentència del Tribunal Suprem va condemnar les empreses que van comercialitzar l'oli de colza, tot i que mai no es va poder establir exactament una relació de causa i efecte entre el consum d'aquest producte i la malaltia. Posteriorment, el setembre del 1997, una altra sentència del Tribunal Suprem va condemnar també, per responsabilitat subsidiària, l'estat espanyol a pagar més de 3.000 milions d'euros en indemnitzacions. L'escàndol de la síndrome tòxica va ser silenciada amb diners.

Xevi Camprubí

Uns fets que van commoure la societat

- **1 de maig del 1981.** Jaime Vaquero, un nen de vuit anys, mor a Torrejón de Ardoz mentre és traslladat a l'hospital. Al llarg de les setmanes següents, milers de persones són ingressades amb símptomes idèntics.
- **6 de maig del 1981.** El doctor Muro, sotsdirector de l'hospital del Rey de Madrid, contradiu la versió oficial. Deu dies després és destituït.
- **16 de maig del 1981.** El ministre de Sanitat, Jesús Sancho Rof, diu en una entrevista televisada que la causa de la malaltia és un "*bichito que si se cae de la mesa se mata*".
- **21 de juny del 1981.** El Ministeri de Sanitat anuncia oficialment que la causa és el consum d'oli de colza desnaturalitzat, inicialment destinat a l'ús industrial.
- **Març del 1983.** Se celebra a Madrid una conferència d'experts supervisada per l'Organització Mundial de la Salut. No es va poder establir cap relació entre la malaltia i el consum de l'oli adulterat.
- **Desembre del 1984.** La revista *Cambio 16* publica un article titulat "Un producte Bayer va enverinar Espanya". L'empresa porta la revista als tribunals i, mesos després, arran d'un pacte entre les dues parts, es publica una rectificació.
- **6 de juliol del 1987.** Comença el judici contra els empresaris que van adulterar i comercialitzar l'oli de colza. En aquell moment el balanç era de més de 700 morts i 20.000 malalts crònics.
- **23 d'abril del 1992.** El Tribunal Suprem dicta sentència condemnatòria contra els imputats.
- **26 de setembre del 1997.** Una altra sentència del Tribunal Suprem condemna un funcionari de duanes i, per responsabilitat subsidiària, també l'estat espanyol.